

De eerste dag

Het was een verre tocht. Reeds een paar maal was tot mijn blijdschap, omdat ik elk oponthoud als uitstel van executie beschouwde, een band van de auto gesprongen. Eens moesten we daarvoor in een dorp stoppen. Veel kinderen kwamen om ons heen staan, die de auto en ons nieuwsgierig opnamen. Het was oorlogstijd, auto's zag je niet veel. Daar had ik de verpleegster gevraagd of we er nu uit mochten. Ik wou wandelen, maar de zuster had mijn arm in de hare genomen en gezegd dat het niet ging en de verpleger tegenover me had 'nee' geschud.

Dennenbomen, bossen! Hoe dikwijls had ik ernaar verlangd toen ik in de kliniek lag, maandenlang. Heel veel waren er langs de wegen die we reden. Naar buiten te gaan was mijn wens geweest en nu zou ik naar buiten, maar hoe verder de auto reed, hoe angstiger en intenser mijn kijken werd, omdat ik wist straks de daken te zullen zien van het gesticht waarheen ik werd gebracht.

Ik stond in de badkamer. De hoofdzuster van het paviljoen had me ontvangen met de eerste verpleegster. De zuster en de verpleger die me gebracht hadden, hadden afscheid van me genomen. Er werd door zusters heen en weer gelopen, ik hoorde een van hen vragen of ik eigen kleren aan mocht, waarop de hoofdzuster bevestigend antwoordde en zei dat de kleren er nog niet waren, maar dat ik een wit jakje aan moest hebben en geen blauw.

Een vreemd gevoel kwam over me. Het was als gebeurde alles om me heen zonder dat ik er in werkelijkheid bij was. Slechts één gedachte nam me in beslag: je bent in een krankzinnigengesticht, je bent krankzinnig!

Achter een deur hoorde ik zingen en vloeken. Dit klonk me niet vreemd, ook in de kliniek had ik dat dikwijls gehoord, maar het was als klonk het hier angstiger. Dit waren immers helemaal krankzinnigen?

De zuster die me hielp had een prettig vriendelijk gezicht, ze was fors gebouwd, had blond haar en blauwe ogen. Streng leek mij de hoge boord die ze droeg. Aan de ronde zilveren broche zag ik, dat ze gediplomeerd was. Er stond een kruis, een anker en een hart op gegrift: geloof, hoop en liefde. Eromheen: 'Christelijke verzorging van Krankzinnigen in Nederland'.

Ik was klaar, alleen de pantoffels, die ik aanhad, waren van mezelf. Ik was in een blauw wollen rok en een wit jakje gekleed. De zuster nam mij onder de arm en opende met een sleutel, die aan een leren riem met ijzeren ring om haar middel hing, de deur waarachter ik het zingen en vloeken hoorde. Ik werd naar binnen geduwd en de deur zorgvuldig achter me op slot gedaan. Toen overviel mij een ontzettende angst en benauwenis, al bleef ik uiterlijk kalm.

Krampachtig tegen de deur gedrukt bleef ik staan.

Dit was dus de zaal, waar ik zou moeten liggen, dit waren de mensen, die net als ik krankzinnig waren. Hier onder dit luid zingen en vloeken zou ik tot rust moeten komen. Waar waren de bossen en waar was de frisse lucht, mij beloofd? Benauwde zaallucht sloeg me tegen.

Een vrouwtje stond recht overeind in haar bed, ze had een kort blauw gebloemd jakje aan, het hemd reikte tot de knieën, bloot en mager waren de benen, smal en geel was het gezicht, groot en donker de ogen. Met zacht gegiechel danste ze zin-

gend heen en weer, vooruit en achteruit, om plotseling met schelle schatering onder het dek te schieten.

Een meisje met strak gezicht, de lange haren sluik om het hoofd, zat geleund tegen het houten hoofdeind.

Haar ogen waren vreemd, ver weg toen ze me aankeek.

Met open mond en grote angstige ogen in het magere gezicht, staarde een oud vrouwtje mij aan. 'Moord, moord! Och Here, och Here, daar komt er weer een die ze vermoorden gaan. Móórd, móórd!'

Geen voet had ik nog verzet.

De zuster liet me even alleen. Ik zag haar iets tegen een der zaalzusters zeggen. Toen kwam ze weer naar mij toe.

'Zal ik u uw bed nu eens wijzen? U zult wel moe zijn.'

Ik antwoordde niet. Wat kon mij een weigering baten? Geremd liepen we langs de beddenrij tot in de verste linkerhoek, waar er nog een onbezet was.

Eerst mijn blauw wollen rok en mijn pantoffels uit, dan stapte ik huiverig in het bed met de harde strozakmatras. Ik trok de witkatoenen dekenzak, waarin de dekens geborgen waren, zo hoog mogelijk op en verborg mijn hoofd in het kussen.

'Doet u maar uw best wat te slapen,' klonk het vriendelijk en even voelde ik de hand van de verpleegster over mijn haar. Dan ging ze weg, mijn rok meenemend.

Het geroep van moord, moord, deed me weer opschrikken. Ik kwam iets overeind. Naast me lag een zieke vrouw met uitgeteerd gezicht, ze hoestte erg en lag hoog, gesteund door kussens. De donkere ogen glansden.

'Kom je van je moeder?' fluisterde ze hees.

Ik schudde van neen. 'Uit de kliniek.'

'O.' Ze keek weer starend voor zich.

'Nee zuster, niet doen, niet doen,' riep een vrouw tegenover me, toen haar het jakje, dat ze uitgetrokken had, weer werd aangedaan. Ze duwde met één hand van zich af, terwijl ze met

de andere angstig trok aan het jak, dat ze aan moest.

‘En je zult het godverdomme laten!’ riep woest opeens het meisje dat ik stil en teruggetrokken tegen het hoofdeind had zien leunen. Ze was opgesprongen en sloeg wild naar de verpleegster.

‘Je zult het godverdomme laten!’ schreeuwde ze nog eens, toen er meer zusters aankwamen om haar in bed te houden. Een korte worsteling en ze waren haar weer meester.

Het vrouwtje tegenover me had haar jakje weer uitgetrokken. ‘Juffrouw!’ klonk het bevelend van een der verpleegsters, ‘trek dadelijk uw jakje aan!’

‘O nee, o nee, zuster, niet doen, niet doen’, maar ze deed het toch, zij het ook langzaam. Het hoesten naast me ging almaar door.

Ik had me omgedraaid. Ik lag in een hoek, dus gelukkig één kant waar ik heen kon kijken zonder mensen te zien en ik dacht aan wat nog zo kortgeleden was voorgevallen. Ik was nog niet beter, had de dokter in de kliniek gezegd. Het gewone leven was te druk voor me, er waren tijden, dat ik hulp nodig had. Naar buiten moest ik en al was dat ook naar een gesticht, ook daar zou ik gelukkig kunnen zijn. Ik zou er kunnen tekenen, werken en wandelen. Wel had ik daar in de kamer van de dokter meer dan ooit het verlangen gevoeld weer naar huis te mogen gaan en aan mijn schoolwerk, maar alles was klaar, de papieren waren in orde en deze morgen was ik weggebracht.

‘Alweer een nieuwe, we krijgen straks meer gekken als wijzen!’ Een kort heftig lachen en een blozend meisjesgezicht boog zich over me.

‘Klaartje, in je bed, vooruit!’ riep een der zusters.

‘Meer gekken als wijzen,’ zong Klaartje nog eens en wipte op de rand van haar bed, klappend in haar handen.

‘Och Here, och Here, hou toch op kind,’ steunde het oudje,

“t is nog veel erger, meer gekken als wijzen. Vermóórden doen ze je hier, moord, moord!”

‘En overal en overal,

Waar die meisjes zijn, waar die meisjes zijn,

En overal en overal,

Waar die meisjes zijn, daar is ’t bal,’ zong Klaartje.

‘Zelfs vindt de mus een huis, o Heer,

De zwaluw legt haar jongskes neer,

In ’t kunstig nest bij Uw altaren’...zong een ander daardoorheen. Gesmoord hoorde ik het meisje vloeken, de zusters hielden haar nog vast. Gillend en trappelend lag het vrouwtje dat danste, toen ik binnenkwam, onder haar dek.

Ik richtte me wat hoger op om in de tuin te kunnen zien en zag dreigend en tartend, heel hoog, donker geteerd met scherpe punten en smalle reten het houten hek dat de tuin omsloot en in zijn starre strakte ons hield in onverbidelijke gevangenschap. In de tuin waren enkele perkjes aangelegd, maar daarbuiten de bossen, de ruimte, de vrijheid... Een huivering overviel mij, nog erger dan de eerste keer in de kliniek, toen de zaal deur achter me op slot was gedaan. Naar ‘buiten’ gebracht en onverbidelijk opgesloten... Het was, als had dat hoge hek mijn denken verlamd, als zongen en vloekten deze zieken het refrein van mijn onrust, en al benauwder kropte het in mij. Het licht werd aangedraaid, hoog hingen de lampen tegen de zoldering, blauwe rolgordijnen werden neergelaten.

Ik was diep onder mijn dekenzak gekropen.

‘Koffie!’ Een bons op de deur, gerammel van sleutels en een stem: ‘Wat een drukte is ’t hier! Waar is de nieuwe patiënt?’ – Geklos van zware schoenen, gekraak van een gesteven japon en toen ik opkeek, zag ik een oud vrouwtje naast mijn bed staan. Ze had een rimpelig vriendelijk gezicht met kleine gebogen neus. Het haar was in een knotje opgestoken en strakgetrokken met een scheiding in het midden.

‘Waar komde vandaan?’

‘Uit Utrecht.’

‘Nee maar, da’s aardig, daar ben ik ook veel geweest,’ – ze sloeg met haar hand op haar brede heup.

‘Hedde veel familie?’

‘Ja.’

‘Leven oe vader en moeder nog?’

‘Alleen mijn moeder.’

‘Ik zeg maar as dat ’t een schandaal is, dat ze je hier gebracht hebben. Ik ben hier nu al acht jaar, die dokters hier deugen niet. ’t Zijn oplichters, wat ik je zeg.’

‘Swaentje, kom je?’ riep een zuster.

‘Ja, ja, ik kom. Een schandaal. Nou welterusten.’

Weg schommelde ze weer, even met haar band de neus afvegend.

De tafel werd gedekt. We kregen een bankje dat schuiven kon op de bedranden. De druksten kregen geen bankje. Het was me als zag ik alles uit de verte. Het opoetje gilte: ‘Vergif, vergif, niet eten, niet eten!’

De hoofdzuster kwam haastig binnen. Ze zette zich aan het hoofdeind van de tafel, waaraan nog meer zusters plaatsnamen. Mager en klein was zij, beslist in haar optreden, een scherp profiel en vriendelijke ogen, die vertrouwen wekten. Toen allen zaten, gaf zij een der zusters een wenk om het jammerende grootje de hand voor de mond te houden. Naar Klaartje werd geroepen, dat ze stil moest zijn. De zusters vouwden de handen en bogen het hoofd, de vrouw tegenover me wriemelde zacht jammerend aan haar jakje, naast me had de zieke haar handen gevouwen. Met een angst die me mijn keel leek dicht te knijpen, hoorde ik de hoofdzuster bidden:

‘Onze Vader, die in de Hemelen zijt,

Uw Naam worde geheiligd, Uw Koninkrijk kome,

Uw wil geschiede, gelijk in de Hemel alzo ook op aarde...’

– ‘Vergif! Ze willen me vergeven,’ klonk jammerend de stem van het oudje, dadelijk echter gesmoord.

‘Geef ons heden ons dagelijks brood;

En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren;

En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den boze; want Uw is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in der eeuwigheid. – Amen.’

De zusters stonden op om de boterhammen rond te delen. Klaartje kreeg een emaillen bord, waar ze dadelijk mee ging spelen. Het kostte mij inspanning het bruine brood erdoor te krijgen, ik was dan ook niet klaar toen de hoofdzuster de bijbel opensloeg. Opoe werd weer gedwongen zich stil te houden, het meisje, dat straks woest om zich heen had geslagen, had niets gegeten en lag met haar hoofd onder de dekenzak. De meesten waren stil geworden. Klaartje zat boven op haar kussen met haar zakdoek te spelen. Met duidelijke stem las de hoofdzuster:

‘Lukas 11:5 – En Hij zeide tot hen: Wie van u zal enen vriend hebben, en zal ter middernacht tot hem gaan, en tot hem zeggen: Vriend, leen mij drie broden, overmits mijn vriend van de reis tot mij gekomen is, en ik heb niet, dat ik hem voorzette; en dat die vanbinnen antwoordende zoude zeggen: Doe mij geen moeite aan, de deur is nu gesloten, en mijne kinderen zijn met mij in de slaapkamer; ik kan niet opstaan om u te geven. Ik zeg ulieden: hoewel hij niet zoude opstaan en hem geven omdat hij zijn vriend is, nochtans om zijner onbeschaamdheid wil zal hij opstaan en hem geven zoveel als hij er behoeft. En ik zeg ulieden: bidt en u zal gegeven worden; zoekt, en gij zult vinden; klopt, en u zal opengedaan worden. Want een iegelijk die bidt, die ontvangt; en die zoekt, die vindt; en die klopt, die zal opengedaan worden. En wat vader onder u, wiens zoon om brood bidt, zal hem enen steen geven? Of ook om enen vis, zal hem ene slang geven?’

O Heer, wij danken U van harte,
Voor nooddruft en voor overvloed,
Daar menig mens eet brood der smarte,
Hebt Gij ons mild en wel gevoed.
Doch geef dat onze ziele niet aan dit vergank'lijk leven kle-
ve,

Maar alles doe wat Gij gebiedt en eindelijk eeuwig bij U
leve! Amen.'

Stoelen verschoven, de borden werden weggehaald en de
bankjes op elkaar gezet om weggebracht te worden. De hoofd-
zuster kwam naar me toe. 'Goed gegeten, juffrouw?'

'Ja, zuster.'

'U moet hier maar gauw opknappen. Bent u lang in de kli-
niek geweest?'

'Zeven maanden.'

'Zeker een beetje overspannen; had u veel gelezen?'

'Ja, zuster.'

'Slechte boeken, detectiveverhalen bijvoorbeeld.'

'Nee, geen slechte boeken.'

'O, dan zal het wel weer meevallen, doet u maar goed uw
best!' Met een vriendelijk knikje ging ze verder.

De tafel was afgeruimd, de zakdoeken, die onder onze kus-
sens lagen, opgehaald. Alleen als je erg verkouden was, mocht
je hem bij je houden. Het scheen of ieder moe begon te wor-
den. Het opoetje zat met open mond te kijken, de korte grijze
haren waren voor de nacht netjes gekamd. Dicht bij het raam
dat uitzicht op het terrein gaf, lag een juffrouw diep onder de
dekenzak. Een enkele keer was ze vanmiddag overeind geko-
men, had zich krom gevouwen half uit bed laten vallen en was
dan weer door een der zusters erin gelegd. De zusters hadden
haar moeten voeren. Ook het oudje was op die manier gehol-
pen en ondanks haar gegil had ze het zich goed laten smaken.

Klaartje zong luid. Naast haar lag een jonge vrouw met

prachtig blond krulhaar, ze leek versuft. Later merkte ik dat ze aan toevallen leed.

De zusters begonnen met temperaturen. Zij die zich verzetten werden overgeslagen, straks zouden ze door meer zusters geholpen worden. Ook het vrouwtje naast me kreeg geen beurt. Op de rand van mijn bed zat de verpleegster. Ze vroeg me waar ik woonde en of ik nog ouders en broers en zusters had. Ook vertelde ze me dat je hier mooi wandelen kon. Even later kwamen er nog een paar zusters binnen die vroegen wie het eerst aan de beurt was.

Mij ziende, riep een van hen naar de zaalzuster: 'Weer een nieuwe patiënt?'

'Wat een jong meisje,' merkte een ander op.

'Is ze goed bij?' vroeg de eerste zachter.

'Ja,' knikte de zaalzuster.

– Het duurde lang voordat het licht uitgedraaid kon worden.

De zieke naast me was niet gauw getemperatuurd. Ze had hevig gegild uit angst dat ze haar pijn zouden doen. De hoofdzuster deed de ronde en deelde medicijnen uit. Nu brandde de groene waaklamp boven de tafel waar aan het bovineind de zuster zat. Straks zou zij door de wachtzuster afgelost worden. Ik lag met mijn gezicht naar de neergelaten gordijnen gekeerd, voelde telkens de blik van de zuster op mij gericht: ik was een nieuwe, daar moest ze goed op letten. Met verlangen wachtte ik of de dokter nog kwam. Dat was de enige die me helpen kon. Eindelijk hoorde ik een sleutel in het slot van de deur.

'Goeienavond, zuster!' klonk het zacht.

'O dokter, o dokter, ze willen me vergeven!' schreeuwde schel opeens het oudje.

Een paar stappen, dan stond hij naast mijn bed en gaf me een hand. Achter hem stond de hoofdzuster.

‘U komt hier nog wat opknappen?’ hoorde ik hem vragen. ‘k Heb nu niet veel tijd, maar morgen spreken we elkaar wat langer. Ik wilde u even zien, probeer maar rustig te slapen.’ De hoofdzuster knikte me toe en beiden gingen heen, na nog even met de zaalzuster gesproken te hebben.

– Onder het dek huilde ik, voor het eerst na vele maanden...

...Als in een visioen zag ik ons huis weer, de huiskamer en mijn moeder achter het theeblad... De wachzuster was gekomen. Lang duurde de nacht, waarvan de stilte soms verbroken werd door gesteun, gehoest of een kort gelach. Eindelijk zag ik het lichter worden door de bovenvensters – maar ik sliep niet in.

De eerste dag was voorbij.